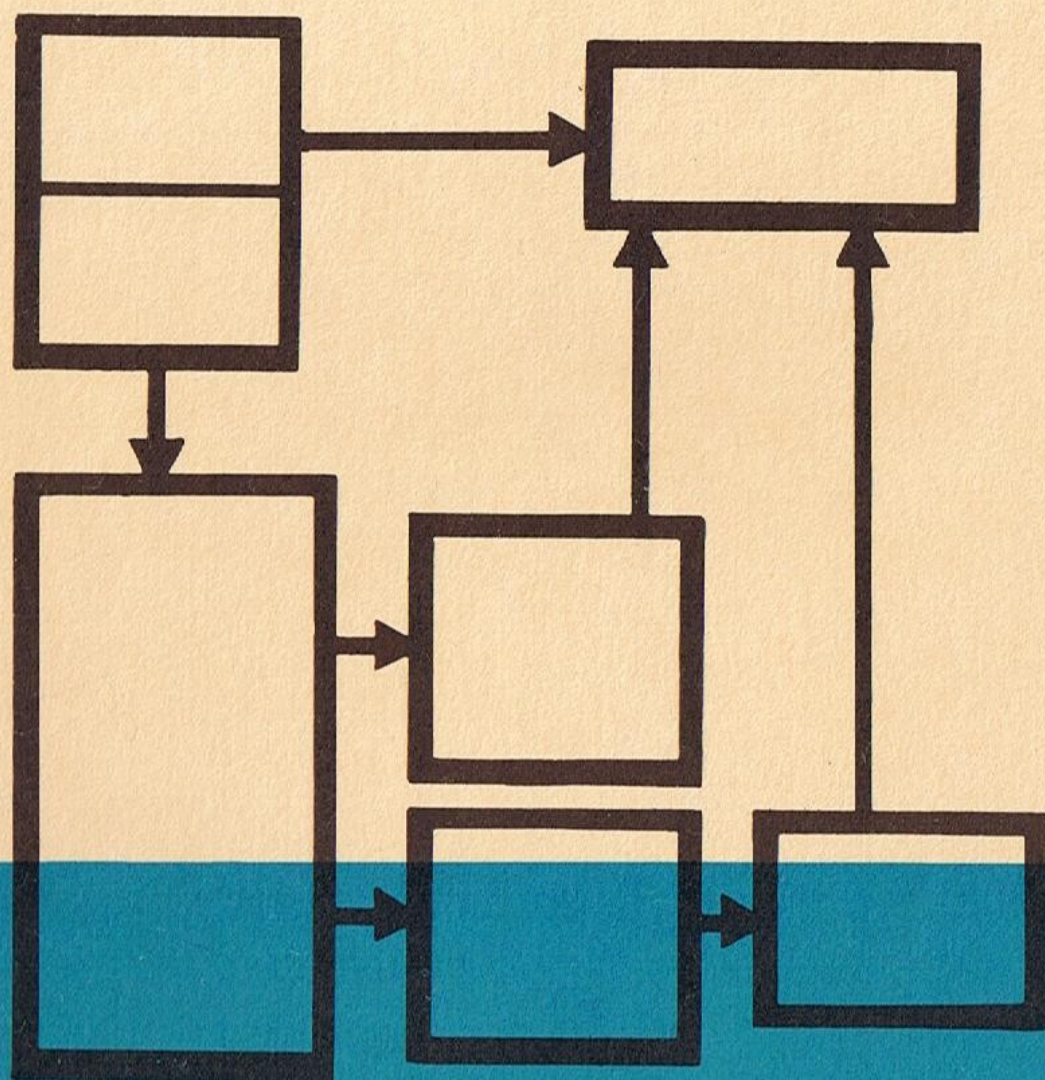

B. SKOULUND LARSEN

System-dansk

STAVEREGLER

Navn _____

Kl. _____

Skole _____

HÆFTE

3

System-dansk indlærer bogstavering gennem en kombination af auditiv og visuel bearbejdning.

En del elever vil kunne klare indlæringen på egen hånd, dog må det tilrådes, i hvert fald indtil eleverne er indstillet på arbejdsmetoden, at gennemgangen former sig som klasseundervisning af enkelte sider eller afsnit, gerne i form af diskussion.

Indlært stof fæstnes gennem ekstra opgaver, f. eks. fra dagens læselektie eller ved hjælp af ordbogsøvelser.

Det lydanalytiske arbejde fra »Begynderbogen« bør genopfriskes med mellemrum, specielt med henblik på en sikker skelnen mellem langt og kort udtalt selvlyd!

B. SKOULUND LARSEN
ÅRHUS

Udgivet af SKOLA-SYSTEM, Århus.

ISBN nr. 87-89689-22-4

3.udg. 5. oplag 1993

Eftertryk ikke tilladt iflg. dansk lov om ophavsret!

Eneforhandling:

SKOLA-System

Nordvestpassagen 79

8200 Århus N.

tlf.: 86-167707

I hæfte 1 og 2 har du arbejdet med opbygningen, dvs. bøjningen af navneord, udsagnsord og tillægsord.

Det er fastslået, at **alle** ord har en grundform eller et grundord; det er den korteste form, ordene kan forekomme i uden:

1. at "gå i stykker" eller
2. at få en ny betydning.

Det er også fastslået, at man taler om bøjning af ordene, når man sætter endelser til grundordet:

bøjning = grundord + endelser!

.....

Vi forlader nu endelserne og skal på de kommende sider beskæftige os med grundordet.

Du vil opdage, at grundordet spiller en lige så stor rolle som endelserne, når man skal stave rigtigt!

Du vil også blive klar over, at det i meget høj grad er grundordets lyd, altså den måde det udtales på, der har betydning for stavningen!

Grundord.

Her kommer først tre grundord sammen med de endelser, de kan få føjet til sig:

navneord:

	+ en	= ental bestemt
<u>stol</u>	+ e	= flertal ubestemt
	+ ene	= flertal bestemt

(en stol, stol-en, stol-e, stol-ene)

udsagnsord:

	+ e	= navnemåde
	+ er	= nutid
<u>læs</u>	+ te	= datid
	+ t	= kort tillægsform
	+ ende	= lang tillægsform

(læs, læs-e, læs-er, læs-te, læs-t, læs-ende)

tillægsord:

	+ e	= e-form
	+ t	= t-form
<u>tynd</u>	+ ere	= højere grad
	+ est	= højeste grad

(tynd, tynd-e, tynd-t)

(tynd, tynd-ere, tynd-est)

På side 2 ses:

- 1) at grundordet selv **aldrig** skifter udseende! og
- 2) at grundordet er med i **alle** bøjninger!

En sikker staveevne kan man derfor opnå ved

at lære de forskellige endelser og ved
at kunne bestemme grundordets udseende!

I de foregående hæfter har du set og arbejdet med endelserne for at få dem lært.

Når elever ser (og arbejder med) ord og endelser, der er skrevet i forvejen, udfører de et arbejde, som kaldes en syns- eller bogstav-analyse! (At analysere eller at foretage en analyse af en ting vil sige at undersøge, hvilke dele en ting består af, og hvordan disse dele er sat sammen.)

Hvis elever ikke ser et ord, men hører det og selv skal bestemme, hvordan ordet skal skrives, må de benytte en anden slags analyse, nemlig en lyd-analyse, dvs. prøve at lytte sig til, hvilke bogstaver der indgår i et ord, og i hvilken rækkefølge, de kommer!

En sådan analyse får du brug for til grundordene!

Lyd-analyse.

De to første eksempler på lydanalyse er meget lette.

Her står alle medlydene:

b c d f g h j k l m n p (q) r s t v (x) (z)

Find ord, der begynder med de enkelte medlyde og afgør, hvordan disse lyder!

Afgør derefter, om medlydene lyder anderledes, hvis de står som det sidste eller det midterste bogstav i et ord!

(her er et eks.: kat - tak, katten - takken)

Og her følger alle selvlydene:

a e i o u y æ ø å

I ordene herunder skal du kun lytte til selvlydene! Besvar derefter de to spørgsmål!

1. 2. 3. 4.

damen	- dammen	musen	- bussen
bede	- hedde	fyre	- lytte
ride	- gitter	læse	- læsse

Er selvlyden lang eller kort i 1. og 3.?

Den er _____

Er selvlyden lang eller kort i 2. og 4.?

Den er _____

Lidt om det danske sprog.

Det danske talesprog består af de to slags lyde eller bogstaver: medlyde og selvlyde.
Alle ord indeholder mindst 1 selvlyd!

Til hver medlyd og selvlyd svarer et bestemt bogstav, derfor kan man sige, at skriftsproget er **tegninger** eller **ordbilleder** af talesproget! En medlyd kan normalt kun siges på én måde! (En undtagelse herfra kan f.eks. være g, der i visse ord/dårlig udtale kan forveksles med j.)

Selvlyde lyder derimod ikke altid ens, de bliver nemlig udtalt som lange lyde i nogle ord og som korte lyde i andre!

En anden meget vigtig ting om selvlydene:

Læs dette stykke (R. Fisker: "Lille Pjok"):

"Lille Pjok havde ligget i den gamle stol, der var hans plads, og havde fulgt det hele med store, bange øjne. Han kunne ikke forstå noget af det hele, og der var ingen, som tog sig af ham."

Lyt til selvlydene i disse ord:

stol hele af

Kan der høres nogen forskel på deres navn og deres lyd?

Svar: _____

Men prøv så at lytte til selvlyden i disse ord
fra det samme læsestykke:

ligget med som

Denne gang sker der noget!
For hvordan lyder:

i? e? o?

som: — — —

I mange danske ord udtales selvlydene altså
anderledes, end de skrives! Det vil du få en
del eksempler på på de næste sider.

De ord, der udtales lidt anderledes i deres
selvlyd, end de skrives, kaldte man tidligere
"de forkerte ord", mens de andre, hvori
selvlyden udtales og skrives ens, blev kaldt
"de rigtige ord".

Det er ikke ret gode navne, for den ene slags
ord er naturligvis lige så rigtig som den
anden! Men da noget sådant ikke kan undgå
at gribe ind i vores stavning, er det helt
nødvendigt at blive klar over, hvordan det
hænger sammen!

Hvis man ikke ved nøje besked med, hvorfor
nogle ord somme tider skrives med en anden
selvlyd, end den der høres, vil lydanalysen
selvfølgelig medføre en forkert stavning!

.....

Benævnelser.

Hvis man endelig vil give "de rigtige" og "de forkerte" ord et navn, må det snarere være:

de **selvlyds-rigtige** og de **selvlydsforkerte**.

Det er bedre navne, fordi de viser, hvor forskellen på de to ordgrupper findes, nemlig i selvlydens udtale og ikke noget andet sted!

Her følger en opgave:

Del ordene herunder ind i selvlyds-rigtige og selvlyds-forkerte!

Lyt til ordene og bestem så, hvilken række de skal stå i:

får	rund	hals	til
stor	selv	fem	find
hest	løs	mens	smil
sin	fod	lidt	sol

Selvlyds-rigtige:

Selvlyds-forkerte:

_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

Her følger et læsestykke! (R. Fisker: "Lille Pjok og de vilde katte".)

Der er sat mærke under nogle ord. Lyt til dem og bestem så, om de udtales med lang eller kort selvlyd!

"Lille Pjok sad ude i skuret i gården. Han sad og krøb sammen på den smalle kant ved den lille rude. Her kunne han sidde og holde øje med huset uden sely at blive set.

Lige siden i morges havde han siddet i skuret. Han var både tørstig og sulten, men han var så bange, at han ikke turde gå over til huset. Flere gange havde han set både Eva og Erik og deres far og mor komme ud i gården."

lang selvlyd:

kort selvlyd:

_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

Er ordene med lang selvlyd selvlyds-rigtige eller selvlyds-forkerte?

De er _____

Læsestykke (samme bog):

“En gang var han nær ved at springe ned fra ruden og gemme sig i en krog af skuret. Det var, da han så manden, som havde sparket ham. Den ene af de mænd, som var kommet i morges. De havde båret stole og skabe og tæpper ud, og Erik og hans far havde givet dem lov til det. Ja, de hjalp også selv med til at bære ud.”

Del igen ordene i dem, der siges med lang selvlyd, og dem, der siges med kort selvlyd!

lang selvlyd:

kort selvlyd:

_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

Er ordene med kort selvlyd selvlyds-rigtige eller selvlyds-forkerte?

De er _____

Og ordene med lang selvlyd er:

På side 8 og 9 har du set eksempler på de to forskellige slags ord, vi har på dansk:

selvlyds-rigtige og selvlyds-forkerte.

Da der kun findes to grupper, må ethvert ord altså høre til enten den ene eller den anden gruppe.

Afgørelsen heraf beror udelukkende på talesproget!

for

selvlyds-rigtige ord har: kort/lang selvlyd

selvlyds-forkerte ord har: kort/lang selvlyd

Streg det forkerte ud!

Vi skal nu se på, om dette kun gælder de bøjede former, eller om det også gælder for grundordet!

Her er nogle af de ord, der stod på side 8 - 9:

	grundord	selvlyd	
skuret	_____	_____	(svar med
ruden	_____	_____	lang
komme	_____	_____	eller
sidde	_____	_____	kort!)

Hvad gælder så for grundordet?

Lidt mere om det danske sprog.

Når vi taler med hinanden, er der ingen, der tænker på, om en selvlyd udtales lang eller kort. Det går ganske af sig selv!

Helt anderledes stiller det sig imidlertid, når vi skal meddele os skriftligt til andre, for da skal vi give læseren **ordre** til, om en selvlyd udtales som en lang eller en kort lyd!

Denne ordre giver vi gennem stavningen!

At en sådan ordre er korrekt udført er ikke ligegyldigt, det ses af eksemplerne herunder: en forkert ordre (eller stavning!) kan let føre til misforståelser og give en helt anden mening!

1.	2.	3.	4.	5.	6.
lige - ligge		pote - potte		side - sidde	
hede - hedde		huler - huller		vise - visse	

Hvilke rækker siges med lang selvlyd?

nr. _____ og _____ og _____

Dette kan du lytte dig til! (= lyd-analyse)

Men prøv også at se på ordene! (= syns-analyse)

Hvilken forskel er der at se mellem 1 - 2, 3 - 4 og 5 - 6?

Svar: _____

Læsestykke. (R. Fisker: "Lille Pjok og de vilde katte".)

"Han krøb sammen og trykkede sig ind mod muren og ventede kun på, at Sofus skulle fare løs på ham med tænder og kløer, men det lod til, at Sofus var blevet lige så forbavset over svaret som han selv. Han så på Lille Pjok med sine gule øjne og rettede sine ører i vejret, som ville han ikke tro, hvad han lige havde hørt, og før han fik sig samlet sammen til det helt store raseri, satte Lille Pjok i et spring over ham og for hen til den åbne dør og ind i køkkenet til Evas mor."

Herunder følger nogle ord fra læsestykket. Kan du, bare ved at se på ordene, bestemme, om de udtales med lang eller kort selvlyd?

		lang:	kort:
sammen	store	_____	_____
skulle	satte	_____	_____
fare	gule	_____	_____
lige	køkken	_____	_____
ville	blevet	_____	_____

.....

Læsestykke (samme bog).

Det prøver du én gang til!

”Nu sad Sofus og krøb sammen ved hækken og så hen mod solsorten i vandpytten. Fuglen havde ikke set Sofus. Den blev ved med at pjaske og baske i vandet og havde det dejligt. Sofus sneg sig hen mod det lave stakit, der skilte haven fra den lille gård, som hørte til huset. Lågen i det grønne stakit stod på klem, så Sofus kunne smutte ind i gården.”

		lang:	kort:
pytten	hækken	_____	_____
lave	huset	_____	_____
lågen	grønne	_____	_____
kunne	Sofus	_____	_____
haven	smutte	_____	_____

Hvor mange medlyde skal der så skrives for at give ordre til kort selvlyds-udtale? svar: _____

Og hvor mange medlyde for at give ordre til en lang selvlyds-udtale? svar: _____

.....

Dette skal huskes!

1. Danske ord udtales **enten** med lang eller kort selvlyd!
2. Det gælder **både** for de bøjede ord og for grundordet!
3. Ord, der siges med lang selvlyd, har kun én medlyd!
4. Ord, der siges med kort selvlyd, har to (ens) medlyde!

Det er let at huske disse ting blot ved at tænke på to ord:

damen dammen

Lyt også til udtalen af ordene herunder!
De har to medlyde, men de er ikke ens!

ind spring fugl vandet ventede
selv skilte gård samlet pjaske

Udtales de med lang eller kort selvlyd?

med _____ selvlyd

Derfor er dette særlig vigtigt:

Betingelsen for kort udtale af en selvlyd er altså **ikke**, at der er to ens medlyde i ordet, men bare den, at der kommer to medlyde ved siden af hinanden!
Antallet er det afgørende!

Lytte-opgave.

Afgør, om ordene staves med én eller to medlyde i sætningerne herunder!

1. Manden talte med dam-en.
Børnene fiskede nede ved dam-en.
2. Sikken en hed-e i dag.
Hvad skal barnet hed-e?
3. Damen kom pud-er i ansigtet.
Der ligger mange pud-er i sofaen.
4. Hunnen rugede, mens han-en sang.
Hønen og han-en ville rejse til Rom.
5. Pigen var ved at red-e sit hår.
Folkene forsøgte at red-e dyrene ud af den brændende stald.
6. Drengen samler på bil-er og sommerfugle.
Der kørte en mængde bil-er på gaden.
7. Lad være med at mas-e sådan på!
Manden tjente en mas-e penge.
8. Vi skal til at byg-e et nyt hus.
Vi fik en mægtig byg-e på vejen hjem.

.....

Her følger nogle tegninger af forskellige ord:
 en medlyd tegnes således: ===
 en selvlyd således: ●

1. ● === eks.: en, is, ur
2. === ● === eks.: min, hus
3. === === ● === eks.: skur, flod
4. === ● === ● === eks.: siger, buret

og nogle enkelte lange ord:

k ø r e t u r e n
 === ● === ● === ● === ● ===

l y d a n a l y s e n
 === ● === ● === ● === ● === ● ===

Er alle disse ord selvlyds-rigtige eller selvlyds-forkerte?

De er: _____

Hvor mange medlyde ender et selvlyds-rigtigt ord så på?

på: _____

Se på de to lange ord!

Hvor mange medlyde står der højst mellem to selvlyde?

der står højst: _____

Her følger flere ord:

1. ● === eks.: ind, eng, ynk
2. === ● === === eks.: hest, munk
3. === === ● === === eks.: stork, grund

Er alle disse ord selvlyds-rigtige eller selvlyds-forkerte?

De er: _____

Se igen på 1., 2. og 3.!

Hvor mange medlyde ender et selvlyds-forkert ord på?

Det ender på _____ medlyde!

Her kommer et par lange ord!

h u g g e b l o k k e n
 === ● === === ● === === ● === === ● ===

f o r s k e l l i g
 === ● === === === ● === === ● ===

Se på de lange ord!

Hvor mange medlyde kan du se imellem to selvlyde i et selvlyds-forkert ord?

Der er mindst _____ medlyde!

.....

Forvekslings-selvlyde.

Hvordan lyder selvlyden i disse ord?

eng (e lyder som __) bind (i lyder som __)

hold (o lyder som __) syng (y lyder som __)

For stavningens skyld må vi se på, om disse selvlyds-"fejl" er rent tilfældige, eller om de følger et bestemt mønster (dvs. kommer i en bestemt rækkefølge - og altid på den samme måde).

Af særlige grunde skrives selvlydene gerne i et skema, som ser sådan ud:

	i	y	u
	e	ø	o
a	æ	(ö)	å

(ö er ikke noget bogstav, men en speciel lyd i talesproget, som kendes fra f.eks.: høns, større og andre ord, altså en dyb ø-lyd.)

I denne opskrivning er skemaet imidlertid ikke nogen hjælp for stavningen. Det er det derimod, hvis rækkerne forskydes lidt for hinanden og skrives på denne måde:

		i		y		u
		e		ø		o
a	æ		(ö)		å	

Tegningen nederst på side 18 kaldes

selvlyds-trappen

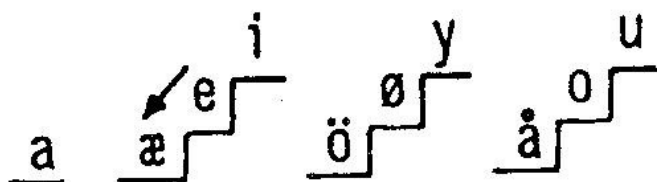
Nogle få eksempler vil vise, hvordan den kan hjælpe til med at stave rigtigt og samtidig give en forklaring på, at de selvlyds-forkerte ord virkelig følger et bestemt mønster!

Vi anvender igen ordene side 18 og ser, hvad der sker, når de bliver sat ind i selvlyds-trappen:

eng hold bind syng

Gør sådan: eng

1. Find **e** på trappen! **e** lyder som **æ**!
2. **æ** står et trin lavere end **e** på trappen!
3. sæt en pil fra **e** ned til **æ**!

Prøv selv på samme måde med de tre andre ord!

Fyld resten af skemaet ud ved hjælp af nogle af de andre ord på side 17! (se side 18 om ö!)
Hvorfor kommer a til at stå alene i skemaet?

Svar: _____

Talesprog og skriftsprog er altså knyttet sammen på en ganske enkel måde, idet vi har:

A: **En selvlyds-rigtig ordgruppe**, der kan kaldes sådan, fordi ordene udtales og staves ens!

Disse ord er kendelige på, at deres selvlyd siges som en lang lyd, f.eks.:

hus lys løb hæs vred

De kan endvidere kendes på, at de altid staves med én medlyd efter deres selvlyd!

.....

B: **En selvlydsforkert gruppe**, der kan kaldes sådan, fordi ordenes selvlyd ikke udtales, ligesom den staves, men et "trin" lavere, således som det ses på selvlydstrappen!

Disse ord kendes på, at deres selvlyd udtales som en kort lyd, f.eks.:

hest fisk synd stolt mund

De er endvidere kendelige på, at de staves med **to** medlyde efter deres selvlyd!

.....

Det er altså den selvlyds-forkerte gruppe, vi skal være særlig opmærksomme på: her ligger mulighederne for fejlstavning gemt!

Men selvlydstrappen kan give os den hjælp, vi har brug for på en meget nem måde, nemlig gennem:

Staveregel nr. 1.

Den lyder sådan:

Hvis et ord udtales med en lang selvlyd i sin grundform, siges og staves ordet ens!

Man skriver det, man hører!

(eks.: mus lyd gren)

Hvis et ord udtales med en kort selvlyd i sin grundform, går man ind på selvlyds-trappen til den selvlyd, der høres!

Ordet staves da med den selvlyd, der står på næste trin:

Man staver "et trin højere"!

(eks.: fest stop syg)

.....

Læsestykke (samme forf. og bog).

"Lille Pjok lod ikke sine øjne vige fra Sofus, der nu var kommet ganske tæt hen til solsorten. så kom Evas far pludselig ud ad døren inde fra køkkenet. Solsorten fløj, og Sofus trak sig i en fart ind i haven, hvor den gemte sig bag det grønne stakit. Evas far havde en stor kasse i favnen, og den bar han hen til skærnkassen, hvor han satte den fra sig. Et øjeblik stod han og gned sveden af panden, mens han så op mod himlen, hvor en stor, mørk sky netop var ved at glide for solen, så rystede han lidt på hovedet og gik ind i huset."

Der er sat streg under 6 ord!

Skriv dem i den rækkefølge, de kommer:

1. _____ o lyder som _____
2. _____ i lyder som _____
3. _____ a lyder som _____
4. _____ e lyder som _____
5. _____ ø lyder som _____
6. _____ y lyder som _____

Sammenlign med selvlydstrappen!

Brug selvlyds-trappen til denne udfyldnings-opgave!

Her er en fl-ske øl.

Der er f-st i gaden i dag.

Manden har f-sket mange torsk.

Det var tr-st, at du ikke kunne komme.

Vi sælger h-ns og kyllinger.

Jeg har vældig l-st til at være med.

Det var din egen sk-ld.

Damen drak en k-p kaffe.

Vil du l-kke døren!

Kan du h-ske, hvad der er sagt?

Bonden har en h-st og et føl.

Vil I s-nge en sang?

Slog du din m-nd, da du faldt?

H. C. Andersen har skrevet et eventyr, der handler om t-ppen og b-lden.

Det blev m-rkt, da lyset blev sl-kket.

Vi gik tidligt i s-ng i går.

Afvielser.

På denne og de følgende sider skal du arbejde med de ting, som mange mener, er de egentlige stavevanskeligheder i det danske sprog. Du vil dog efterhånden opdage, at de ikke er så store endda, for også disse særlige problemer følger et vist mønster!

Se først på nogle **navneord** i grundform:

(en) lab	(et) føl	bus
skud	lem	ret
bøf	ven	(tøj + skov)
(en) ryg	top	
(et) ryk	smør	

Udtales de med lang eller kort selvlid?

Svar: med _____ selvlid.

Her er nogle **udsagnsord** i grundform:

kik! tøm! gem! hop! kom! stil!

Og endelig nogle **tillægsord** i grundform:

fræk tom let tyk køn rap

Også disse ord siges med _____ selvlid!

Hvordan skulle udtalen egentlig være (ifølge deres stavning)?

Svar: med _____ selvlid!

De vanskeligheder, der kan blive tale om, ligger altså i, at vi har nogle ord, hvis udseende er som den ene gruppes (de ender på **1** medlyd efter deres selvlyd!), men hvis udtale er som den anden gruppes (de siges med kort selvlyd!) Dette kan give stavevanskeligheder, hvis man ikke ved følgende:

Så længe et ord står som grundord, altså uden endelser, er der intet i vejen for, at det kan ende på 1 medlyd og alligevel udtales med en kort selvlyd!

Vi har mange ord af den slags:

hat kom stop bus dem hen

og mange andre!

De er alle lette ord at stave, men hvor ligger så fejlmuligheden gemt?

Det ses af følgende eksempel:

en top

(ordet ser sådan ud: === ● ===)

I ental bestemt skal det tilføje: -en

Hvis man sætter denne endelse til ordet uden videre, bliver dets udseende sådan:

=== ● === ● ===

Hvordan skal udtalen så være i selvlyden? (side 16!)

svar: med _____ selvlyd!

(fortsat fra side 25):

Du ved, at ordet **top** udtales med en kort selvlyd. Hvis du lytter til udtalen i bestemt ental, kan du høre, at ordet stadig har kort udtalt selvlyd!

Altså skal ordet i sin bøjede form have dette udseende, når det er skrevet:

=== ● ===

Hermed er der givet ordre til den korte selvlyd! (se side 17!)

Men denne tegning fortæller, at der må sættes en ekstra medlyd ind, førend endelsen kan føjes til grundordet!

Når det er sket, passer tegning og kort udtale af selvlyden til hinanden!

Hvis det kun gjaldt tegningen, kunne man naturligvis sætte en hvilken som helst medlyd ind på pladsen og dermed opnå den korte udtale! Men det går ikke, for så forandres ordets udtale!

For at opnå både den korte og den rigtige udtale af ordet, er der derfor kun én ting at gøre, nemlig at fordoble den medlyd, der står der i forvejen! Ental bestemt kan følgende kun staves:

t o p p e n
=== ● ===

(fortsat):

Du har nu set, hvordan der gives ordre til at udtale et ords selvyd igennem stavningen!

Skal selvyden udtales kort, må man foretage

medlyds-fordobling

og denne fordobling skal altså finde sted i alle ord, der ender på en enkelt medlyd i deres grundform og har kort udtale (de eneste undtagelser herfra er **v** og **j**, derfor er de skrevet i parentes på side 24!)

Følgelig er det af stor vigtighed, at man altid lytter til et grundords udtale, inden endelserne bliver sat til!

Det er nemlig altid talesproget, der bestemmer stavningen!

Se f.eks.: en rod, roden, rødder, rødderne

Hvordan udtales selvyden i ental? svar: _____

Og i flertal? svar: _____

Endnu et eksempel, et udsagnsord: gem

Vi får igen denne tegning: === ● ===

For at bøje dette grundord til navnemåde, må der tilføjes et e.

Situationen er da ganske som ved ordet: toppen

Medlyden må altså fordobles:

=== ● === ●

(fortsat):

Det, som er vist på de foregående sider om navneord og udsagnsord, gælder også for tillægsord og alle andre, danske ord!

En medlyd kan altså aldrig stå alene mellem to selvlyde, når et ord har kort udtale!

(De eneste undtagelser herfra er som tidligere nævnt y og j: skoven tøjet)

Husk derfor følgende om grundordenes udtale og deres stavning:

Der foreligger 3 muligheder:

I. Grundordet udtales med lang selvlyd og ender på én medlyd!
eks.: stol lys mal stor

II. Grundordet udtales med kort selvlyd og ender på to medlyde!
eks.: hest land find blank

III. Grundordet udtales med kort selvlyd, men ender på én medlyd!
eks.: stok let tom vil

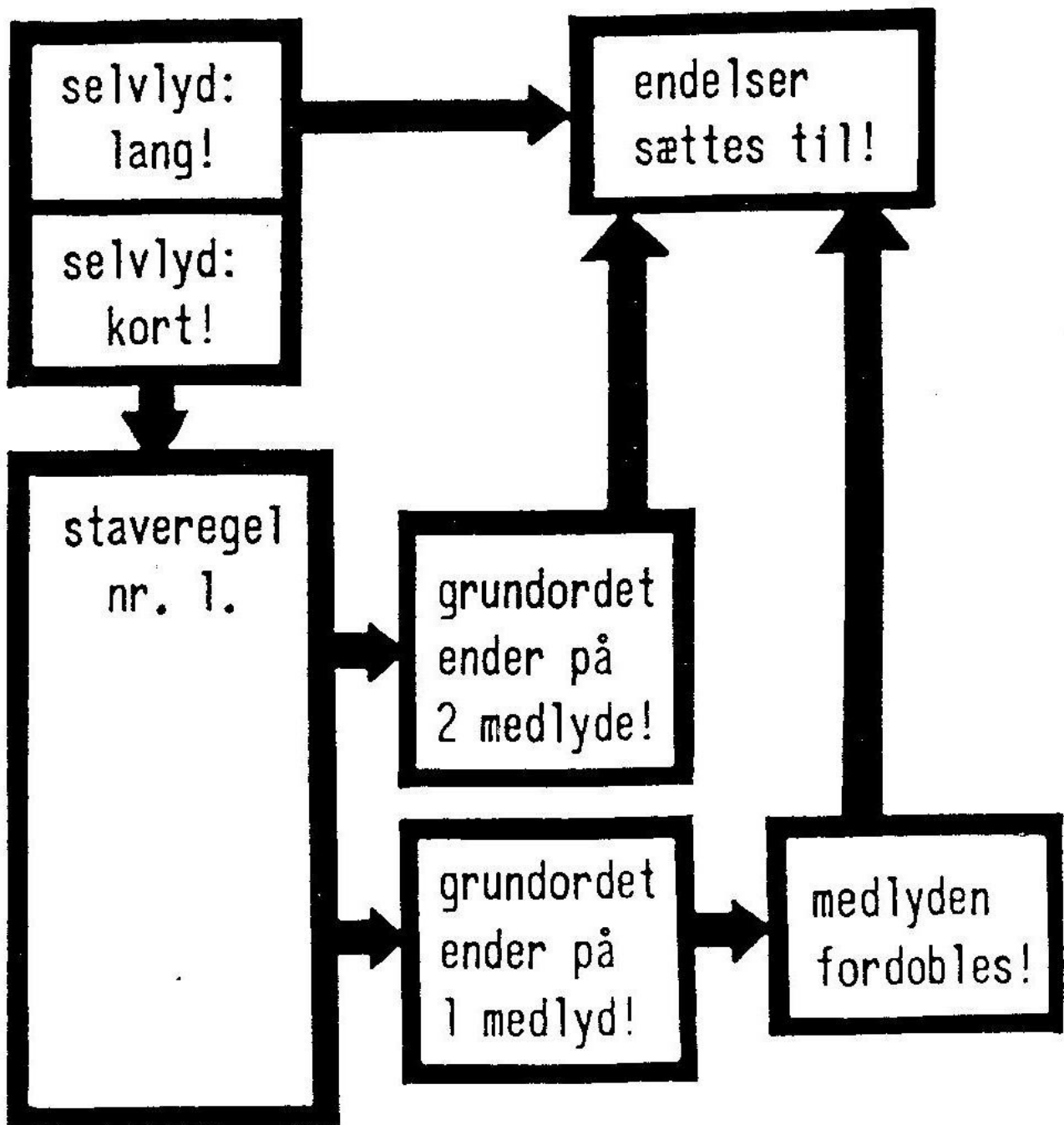
Og dette skal huskes om deres bøjning:

I. og II.: endelser føjes direkte til grundord!

III.: medlydsfordobling først, dernæst endelser!

Her er en foreløbig oversigt:

Grundordet bestemmes:

Bøj disse ord! Brug skemaet og find ud af, hvilken vej de forskellige ord følger:

navneord

- et lys	_____	_____	_____
- en spand	_____	_____	_____
- en flip	_____	_____	_____

udsagnsord

	navnemåde	nutid	datid
- før!	_____	_____	_____
- spark!	_____	_____	_____
- luk!	_____	_____	_____

tillægsord

	e-form	t-form	højere grad	højeste grad
svær	_____	_____	_____	_____
sund	_____	_____	_____	_____
tyk	_____	_____	_____	_____

Hvis du tegner ordet **tyk** i t-formen, ser det sådan ud:

=== ● ===

Derfor skal k ikke fordobles ved t-formen!

Staveregel nr. 2.

Det "stumme d" må nok siges at være noget af det vanskeligste i dansk stavning. I hvert fald er det et af de punkter, de fleste elever har svært ved at klare rigtigt.

Problemerne omkring dette bogstav bliver dog straks mindre, når man bliver klar over, at det "stumme d" kun findes sammen med 4 andre bogstaver!

Disse 4 er: n l r s

Således: -nd -ld -rd -ds

Eftersom der står 2 medlyde ved siden af hinanden, må ordene udtales med kort selvlyd:

mand fuld jord plads

Egentlig burde disse ord staves på en helt anden måde, nemlig sådan: (se side 26!)

mann full jorr plass

da det jo kun er en n-lyd, en l-lyd, en r-lyd og en s-lyd, der høres i slutningen af ordene!

Men denne staveform benyttes slet ikke i dansk. Derfor må vi nødvendigvis indsætte en anden, ekstra medlyd, der ikke kan høres, når vi skal give ordre til kort udtale af disse ords selvlyd!

Vi er altså **nødt til** at indsætte et "stumt" bogstav, og det kan kun blive d, for vi har ikke andre, der kan bruges!

(Fortsat fra side 31):

I virkeligheden er denne stavning med "stumt d" altså blot endnu et eksempel på, at

talesproget bestemmer skriftsproget!

De ord, der staves med "stumt d", er følgelig ganske "normale" ord, der hører under gruppe II (se side 28).

Vanskeligheden i stavningen af et ord med "stumt d" skal derfor egentlig slet ikke søges i denne gruppe, men et helt andet sted, nemlig i gruppe III:

De ord, der kun ender på 1 medlyd og alligevel har kort udtale i selvlyden!

Vi har masser af ord, der ender på et enkelt **n**, **l**, **r** og **s** med kort udtale i selvlyden, f.eks.:

den, der, smør, bus, en ven, et hul, vel

Det er da klart, at disse to grupper meget let kan forveksles med hinanden, eftersom deres selvlyde udtales nøjagtig ens (side 25!).

Det "stumme d" har fået skylden for de stavevanskeligheder, der herved er opstået, men det er ret beset ikke helt "retfærdigt"!

(Fortsat fra side 32):

For at gøre disse ting endnu lettere at overskue kan man lave denne opskrivning:

<u>gruppe III</u>	<u>gruppe II</u>
n - nn	- nd
l - ll	- ld
r - rr	- rd
s - ss	- ds

Som kan kaldes: Staverregel nr. 2

selv om opskrivningen egentlig ikke kan betegnes som en staverregel, men snarere et hjælpe- eller støtteskema.

(En ekstra hjælp: Da gruppe II indeholder flere ord end gruppe III, er det klogt at skrive det "stumme d", hvis man er i tvivl!)

Er man meget lydhør overfor talesproget, er der dog en mulighed for at høre forskel på de to ordgrupperes udtale:

Det "stumme d" afsløres nemlig altid, hvis grundordet siges med "stød"!

Prøv at lytte til udtalen af disse ord:

solskin	bjørneskind
en ven	vend dig om!

Staveregel nr. 3.

Lyder således:

Når et grundord ender på t,
er der aldrig plads til d!

Nogle enkelte eksempler:

hat net blot byt let

Men:

Der blev skudt efter dem (grundord: skyd)

De var indbudt til festen (grundord: byd)

Jeg har ledt efter Peter (grundord: led)

Adgang forbudt! (grundord:
forbyd)

Vi har desuden nogle få ord, der ligner undtagelser; det er de dog ikke, men blot ældre former, der er bevaret i moderne dansk:

lidt (t-form af liden)
skidt (t-form af skiden = snavset)
midt (t-form af mide, eks.: mid-sommer)
kridt (t-form af kride, eks.: krid-hvid)
skridt (grundord: skride)
vidt (grundord: vide, eks.: vid-de)

(fortsat fra side 34):

krudt (grundord: krud, gammelt ord for urt,
bevaret i krydderi)

lydt (grundord: lyd, eks.: der var lydt i stuen)

nødt (grundord: nød, eks.: at nøde en til noget)

Udfyldnings-opgave.

Find ud af, om ordene herunder staves med -dt
eller -t!

Husk, det er grundordets sidste bogstav, der afgør
det!

Har du sen-t bud efter vognen?

Vi kom for sen-t i morges.

Vil du ven-te et øjeblik?

Manden ven-te sig om.

Mor gjorde ren-t i stuen.

Han er ren-t sin vej.

Læreren sa-te sig og re-tede stilene.

Har du selv re-t din seng?

Jeg har ken-t ham i mange år.

Hun le-te efter pengene.

Hermed er vi nået frem til den sidste hjælpe- eller staverregel.

Den lyder sådan:

nr. 4: a --> æ <-- å
 ("a og å bliver til æ!")

For mere end 1000 år siden skete en ændring i det danske sprogs udtale. Denne ændring kaldes **i-omlyden**. Den kom formentlig til os sydfra og smittede efterhånden af på en mængde ord; ikke bare ord, der indeholdt a og å som selvlyd, sådan som reglen herover fortæller, men også på ord med o og u som selvlyd. Herved ændredes disse bogstaver til henholdsvis ø og y.

eks.: stor større størst
 ung yngre yngst

Grunden til, at det er a og å, der fremhæves særligt og anvendes som staverregel, er den, at selvlydstrappen jo fortæller noget andet, nemlig at kort æ-lyd skrives med e! Dette sidste gælder for det nuværende skriftsprog, medens staverregel 4 gælder for en del bøjninger og de sidste, længst bevarede ord fra det tidligere talesprog.

(f.eks.: æske - dannet af ordet : asketræ)

De to andre, o og u, behøver ingen staverregel, for de kan ikke forveksles med andre selvlyde!

Eksempler på staveregel nr. 4:

navneordenes talbøjning:

en <u>t</u> and	flere <u>tæ</u> nder
en <u>h</u> ånd	flere <u>hæ</u> nder

udsagnsordenes tidsbøjning:

jeg <u>h</u> jalp	jeg <u>h</u> jælper
det <u>g</u> jaldt	det <u>g</u> ælder
han <u>b</u> ar	han <u>b</u> ærer

tillægsordenes gradbøjning:

lang længere længst

afledninger: (=nye ord, dannet af et grundord!)

en <u>k</u> amp:	at <u>k</u> æmpe, en <u>k</u> æmpe
<u>m</u> ange:	en <u>m</u> ængde
at <u>g</u> å:	en <u>f</u> od <u>g</u> ænger

Hvis man kommer i tvivl om, hvorvidt et ord staves med e eller æ (= om det er et moderne eller et gammelt ord!), kan det ofte afgøres ved at undersøge, om det har et "familieord", der indeholder a eller å!

eks.: Skal der staves fængsel eller fengsel?

- "familieord"? ja: fang, altså: fængsel!

Skal der staves megtig eller mægtig?

- "familieord"? ja: magt, altså: mægtig!

Udfyldningsopgave.

Benyt staverregel nr. 1 og 4 til at afgøre, om der skal indsættes **e** eller **æ**:

Karl har mange kr-fter.

Kom frit fr-m!

Vi kørte en h-rlig tur.

De måtte f-lde de store træer.

Bonden havde en masse g-slinger.

Billedet h-nger på væggen.

Mor var h-ldig i lodtr-kningen.

Vil du n-vne alle navnene?

Opgaverne var l-tte at regne.

Det er sundt at drikke m-lk.

Koen k-lvede i går.

Du kommer v-l til f-sten?

Dr-ngen er ikke r-t stor.

Stigens l-ngde var 3 meter.

Jeg har ikke sovet i to n-tter.

Hvor langt kan du t-lle?

Undtagelser.

Så godt som alle danske ord kan klares stavemæssigt ved hjælp af de fire stavereregler i dette hæfte.

Den videre bøjning og opbygning af ordene kan aflæses i den samlede oversigt på næstsidste side af omslaget.

Der skal dog gøres opmærksom på, at der findes visse undtagelser, f.eks. kan en stavelse undertiden glide ud af et ord, når det bøjes, da udtalen af ordet ellers ville blive besværlig eller ikke lyde særlig godt!

eks.: en sommer et orgel

Efter skemaet skal ordene bøjes på denne måde:

sommer	sommeren	orgel	orgelet
sommere	sommerene	orgeler	orgelerne

I virkeligheden bøjes de således:

sommer	sommeren	orgel	orgelet
somre	somrene	orgler	orglerne

Denne udelukkelse af en stavelse finder især sted i ord, der ender på:

-en -ei -er

System-dansk:

1. Talesproget er udgangspunktet!
2. Grundordet bestemmes!
3. Udtalen af grundordets selvlyd fastslås:
 - a) lang selvlyd = selvlyds-rigtigt ord:
talesprog og skriftsprog er ens,
man skriver det, der høres!
 - b) kort selvlyd = selvlyds-forkert ord:
talesprog og skriftsprog er forskellige,
stavereglene benyttes!
 - I : selvlydstrappen
 - II : stumt d
 - III: om t
 - VI : a-->æ<--å
4. Grundordet ender på **2** medlyde:
endelser tilføjes direkte!
5. Grundordet ender på **1** medlyd:
medlydsfordobling!
endelser tilføjes efter fordoblingen!

Samlet oversigt:

grundordet
bestemmes:

